

Marja Vainio

Jatkosotaa Rukajärven tie – elokuvassa

Elokuvan ja historiallisen todellisuuden vertailua

Olli Saarelan vuonna 1999 ohjaaman Rukajärven tie – elokuvan aiheena on 14. Divisioonan kuuluneen Kevyt Osasto 2 (Kev. Os. 2) polkupyöräjoukkueen jatkosodan ensimmäisinä päivinä Lieksajärven ympäri tekemä tiedusteluretki. Olli Saarela on luonut Rukajärven tie – elokuvasta sotaelokuvan, joka pureutuu totuttua henkilökohtaisemmalle tasolle, yksittäisen sotilaan mielenmaisemaan. Erot muihin suomalaisiin sotaelokuviin ovat selkeästi näkyvissä. Koska juoni kiertyy yhden miehen, luutnantti Perkolan, ympärille, on elokuvan nähty olevan lähempänä eurooppalaista taide-elokuvaa kuin suomalaisen sotaelokuvan traditiota. Tutkimuksellisesti elokuvan tekee kiinnostavaksi erityisesti se, miten historiallinen todellisuus ja elokuvan luoma kuva tapahtumista poikkeavat toisistaan. Tarkoituksena on selvittää, mitä kyseiselle joukkueelle todella tapahtui noiden päivien aikana. Elokuva sekä täydentää elettyä todellisuutta että avartaa arkistoista avautunutta kuvaa menneisyydestä. Parituntisen elokuvan avulla voi kokea osallistuneensa fiktiiviseen aikamatkaan keskelle jatkosodan ensimmäisiä helteisiä päiviä. Tämä artikkeli käsittelee näiden kahden maailman välisiä eroja ja yhtenäisyyksiä.

Elokuva ja todellisuus

Luutnantti Eero Perkola (näyttelijä Peter Franzén) on reservin majuri Pentti Perttulin elokuvallinen muotokuva. Perttuli oli kesällä 1941 helsinkiläinen 25-vuotias agronomian ylioppilas ja sotilasarvoltaan reservin luutnantti. Liikekannallepanokäskyn tultua hän siirtyi heti 18.6.1941 Helsingistä seuraavalla mahdollisella junalla Kiuruvedelle. Perttulin johtama kiväärijoukkue kuului 14. Divisioonan Kev. Os. 2 1. komppaniaan. Kuten elokuvassa myös todellisuudessa osasto oli sijoitettu Rukajärvelle reilun viikon ajan.¹ Tähän ajanjaksoon viitataan elokuvan toisessa kohtauksessa, jossa miehet viettävät vapaa-aikaa hiekkarannalla ja uimatonilla.

Kun 14. Divisioonan kärki meni rajan yli vuoden 1941 heinäkuun 3. ja 4. päivän välisenä yönä, Kev. Os. 2 jäi toistaiseksi vielä reserviksi Rukajärvelle odottamaan, koska esikunta ei ollut vielä päättänyt osaston tehtävästä. Toiminta alkoi vasta kolmen päivän päästä 7. heinäkuuta klo 15, jolloin osasto sai käskyn edetä nopeasti Nurmijärven kautta ja

edelleen Kivivaaran kohdalta rajan yli. Tarkoituksena oli saada nopeasti liikkuva Kev. Os. 2 Kivivaara – Repola tien suunnassa etenevän 14. Divisioonan kärkeen.²

Osasto ohitti tietä edetessään Jalkaväkirykmentti (JR) 10 joukkoja ja sitä tukevaa tykistöä, kunnes klo 17 aikaan saavuttiin rajalinjalle Kivivaaran rajavartioasemalle. Rajalinjan ylittävien miesten mielestä nyt oltiin ottamassa oikeudenmukaista hyvitystä talvisodasta, mitään vastahakoisuutta tai kieltäytymisiä miehissä ei ilmennyt. Samanlainen tunnelma välittyi myös elokuvan katsojalle. Tie ei ollut kaikkein helppokulkuisinta, sillä osasto joutui etenemään polkupyöriään taluttaen ja kantaen samalla kun se ohitti muita tiellä liikkuvia osastoja. Kev. Os. 2 saapui yöllä Kolvasjärven risteykseen, jossa se ohitti majuri Majevskin johtaman JR 10 pataljoonan. Osasto saapui aamupäivällä 8. heinäkuuta Repolaan, jonka venäläiset olivat vetäytyessään sytyttäneet palamaan. Elokuvasa Kev. Os. 2 pysähtyy Repolaan, mutta todellisuudessa he saivat pian perille saavuttuaan käskyn jatkaa välittömästi matkaa Repolasta eteenpäin.³ Elokuvasa Perkola tapaa Repolassa myös lottana palvelevan kihlattunsa Kaarina Vainikaisen (näyttelijä Irina Björklund) juuri ennen tiedusteluretkelle lähtöään. Tämä elokuvaan sisältyvä rakkaustarina on fiktiota, joka avartaa elokuvan antamaa kuvaa luutnantin sisäisestä maailmasta. Aivan sodan alussa tällä rintamaosalla ei palvellut yhtään lottaa.

Lieksajärven tiedusteluretki

Heti hyökkäyksen alusta alkaen rajan toiselle puolelle oli lähetetty tiedustelijoita tutkimaan edessä olevaa tilannetta, koska 14. Divisioonalla ei ollut täyttä varmuutta edessä olevan vihollisen sijainnista ja vahvuudesta. Rintamassa olevien aukkojen vuoksi maastoon lähetettiin jatkuvasti lisää tiedustelujoukkoja, joiden tehtävänä oli ennen kaikkea selvittää vihollisen vahvuus, ryhmitys, ryhmittymisalue sekä aselajit. Lisäksi oli tärkeää saada tietoon vihollisasemat sekä mahdolliset esteet ja miinoitukset. Vihollisen joukkojen sijainnin lisäksi 14. Divisioonan esikuntaa kiinnosti erityisesti se, millaisessa kunnossa tiet olivat Tuusenian ja Korolin erämaakylä välillä.⁴

Repolassa Perttuli sai käskyn lähteä välittömästi liikkeelle kohti Lieksajärven itärantaa. Hänen komentoonsa määrättiin kaksi joukkuetta eli yhteensä 55 miestä, jotka hänen tuli johtaa Repolasta etelään noin 20 kilometrin päässä olevan puron linjalle. Siellä heidän tehtävänä oli varmistaa 14. Divisioonan oikeaa sivustaa.⁵ Elokuvasa todellista kokoonpanoa paljon pienempi osasto kohtaa matkan alussa yllättäen evakoita, jotka ovat pysähtyneet keskelle avointa peltoaukeaa. Todellisuudessa alueella ei tavattu evakoita, joten kohtaaminen on lisätty elokuvaan. Elokuvasa osasto tutkii evakkojen kantamuksia, kun yhtäkkiä nuori evakkopoika (näyttelijä Eetu Hilkamo) lähtee juoksemaan pakoon. Kiellosta huolimatta sotamies Karppinen (näyttelijä Tommi Eronen) ampuu pakenevan pojan konepistoolilla kuoliaaksi. Miesten keskinäinen kinastelu ja lopulta Karppisen harkitsematon aseenkäyttö osoittavat sotilaiden taistelustressin ja jännityksen.

Osaston saavuttama ensimmäinen tyhjillään oleva erämaakylä oli Matkasenvaara, jonka lähimaastosta löytyi vapaina kymmenkunta hevosta. Myös elokuvassa kylässä löytyy yksinäinen varsa, joka viittaa suoraan alkuperäiseen tilanteeseen. Tiedusteluretkiä jatkettiin pian eteenpäin ja osasto saapui perille puron linjalle, jonne miehet asetettiin vartioasemiin puron ja tien molemmille puolille. Tähän mennessä miehet

olivat matkanneet lähtöpisteestä yhtämittäisesti noin 100 kilometriä, mutta muonatäydennyksestä ei ollut mitään tietoa. Keskiyön jälkeen puron linjalle saapui kolmimiehinen lähettipartio Repolasta, joka toi viestin 14. Divisioonan esikunnasta. Uudessa käskyssä ilmoitettiin, että joukkueen tuli edetä Tuusenian ja Tsolkin läpi Koroliin, jonne sen olisi määrä jäädä varmistamaan rintaman sivustaa. Tiedusteluretken suunta kääntyi puron linjalta itään ja siten yhä kauemmas rajalinjasta.⁶

Elokuva kuvaa tiedusteluretken tapahtumat todellisten tapahtumien pohjalta varsin uskollisesti samalla kuitenkin koko ajan antaen pieniä viittauksia Perkolan sisäiseen maailmaan. Esimerkiksi juuri puron linjalla tapahtuu merkittävä käännekohta päähenkilön elämässä, kun luutnantti Perkola saa virheellisen viestin kihlattunsa kuolemasta. Tämä tieto muuttaa alussa tasapainoisen tuntuisen luutnantin kovemmaksi ja kylmemmäksi, niin suhteessa omaan itseensä, joukkueeseensa kuin viholliseenkin. Elokuvasa näitä muutoksen merkkejä näkyy useassa kohden, esimerkiksi kohtaus, jossa Lukkari (näyttelijä Kari Heiskanen) teloittaa kylmäverisesti nuotion äärellä nuokkuvan venäläisvangin. Luutnantti ei yritä estää Lukkarin tekoa, vaan katsoo tilannetta lepopaikaltaan puuttumatta asiaan. Todellisuudessa 14. Divisioonan antamissa tiedustelua koskevissa käskyissä sanotaan hyvin selvästi, että oli pyrittävä vankien sieppaamiseen vihollisen selustassa ja heidät tuli toimittaa välittömästi 14. Divisioonalle. Perttulin osasto ei venäläisiä Korolissa tavannut, eikä tämänkaltainen vankien kohtelu olisi jäänyt ilman rankaisutoimenpiteitä.⁷

Tuusenian salmen ylitys

Tuusenian salmelle saavuttaessa tie kohti Korolia oli alkutaipaleelta selvästi huonokuntoisempi ja kapeampi. Salmi sijaitsee Lieksajärven eteläpäässä ja on Lieksajärvestä laskevan Lieksajoen alkuosia. Pakoin salmi on jopa 300 metriä leveä ja näin ollen erittäin vaativa ylityspaikka. Myös vihollisen läheisyys varmistui nyt ensimmäisen kerran, koska salmen ylittävä vahvarakenteinen lankkusilta oli sytytetty palamaan. Oli siis oletettavaa, että vastarannalla olisi vihollisia viivytysasemissa heitä odottamassa. Vaarasta huolimatta siltaa alettiin korjata ylitystä varten ja tehtävään valittiin osaston uimataitoisimmat miehet. Kuten elokuvassa niin myös todellisuudessa Perttuli oli itse mukaan korjaustöissä.⁸

Elokuvasa osaston miehet jäävät seuraamaan tilannetta metsänrajaan, mutta todellisuudessa yksi ryhmä määrättiin silta-arkkujen välissä olleiden kivikasojen taakse varmistamaan. Tämä ryhmä siirtyi rakennustöiden edetessä arkku arkulta kohti vastarantaa. Toisin kuin elokuvassa, rakennustyö kesti useita tunteja. Välilankkuja oli hidasta siirtää arkkujen päälle kylmässä vedessä, jossa oli lisäksi varsin voimakas virtaus. Lisäksi kylmyys pakotti vaihtamaan vedessä työskenteleviä miehiä aika ajoin. Viimein silta valmistui ja ylitys voitiin aloittaa. Elokuvasa sotamies Karppinen pudottaa sillalta pyöränsä veteen, jonka vuoksi hänen käsketään lähteä yksin paluumatkalle Repolaan onnettomien seurauksin. Myös todellisuudessa yksi sotilaista tiputti pyörän virtaan. Pyörää yritettiin kyllä saada virrasta ylös, mutta yrityksistä huolimatta siinä ei onnistuttu. On vain ihme, että pyöriä ei tippunut veteen useampia. Todellisuudessa Repolaan lähetetty mies pääsi kuitenkin hengissä perille ja hän liittyi myöhemmin joukkueeseen. Rukajärven tie - elokuvan Karppiselle ei käynyt yhtä hyvin, vaan hän sai paluumatkan aikana keskellä peltoaukiota surmansa venäläisten väijytyksessä. Karppisen ampuminen osoittaa hyvin sen, kuinka lähellä vihollinen todellisuudessa oli. Vaikka joukkue ei alkumatkasta vihollista

tavannutkaan, sen läsnäolo näkyi mm. sytytetyistä silloista. Lisäksi noin viikko myöhemmin joukkuetta seuranneet suomalaiset ottivat samalta alueelta muutaman venäläissotilaan vangiksi. Vankien kertoman mukaan venäläiset olivat kyllä tarkkailleet sillan rakentamista, mutta eivät olleet uskaltaneet hyökätä. Etäisyyttä oli tuolloin ollut Perttulien miehiin vain vajaat 100 metriä!⁹

Tuusenia

Toinen saavutettu erämaakylä oli Tuusenia. Elokuvasa osasto epäilee, että erään talon oveen on asennettu ansaviritys. Todellisuudessa ainoat ansat, jotka tiedusteluretken aikana löytyivät, tulivat vastaan vasta matkalla Korolista Virran pääteasemaan. Tuolloin tiedustelijat huomasivat ajoissa tien hiekkaan upotetut miinat ja ne kierrettiin metsän kautta. Osasto ei siis kohdannut erämaakylässä elokuvaa vastaavia ansavirityksiä. Elokuvasa sotamies Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen) kuitenkin astuu ansaan ja saa tuvan tuhonneessa räjähdyksessä surmansa. Myöhemmin miehet istuvat räjähtäneen tuvan pöydän äärellä ”viimeisellä ehtoollisella”. Ruokahuollon korostaminen elokuvassa ei ole kuitenkaan aiheetonta, koska todellisuudessa joukkue sai ensimmäisen kerran ruokaa vasta juuri Tuusenian kylässä. Taloista löytyi mahan täytteeksi mm. suolakalaa ja jyviä, joista keitettiin puuroa. Matkaa Tuuseniasta Koroliin oli vielä jäljellä noin 30 kilometriä, joten tiedusteluretkä jatkettiin vain noin 4 – 5 tuntia kestäneen lepo- ja ruokataujan jälkeen.¹⁰

Tsolkin kautta Koroliin

Seuraavaksi elokuvassa nähdään karjalainen hautausmaa, jonne Perkola lähtee harhailemaan. Osaston pysähtymistä Tsoikkiin ei näytetä, vaan tiedusteluretki jatkuu suoraan Koroliin, jonne osasto saapuu perille 10. heinäkuuta varhain aamulla. Miehet olivat näin ollen kiertäneet Lieksajärven eteläkärjen vajaassa kahdessa vuorokaudessa ja olivat nyt järven itäpuolella. Tiedusteluretken lähtöpiste Repola sijaitsi järven vastakkaisella puolella. Korolissa huomattiin, että kylän pohjoispuolella olevan saaren kaksi siltaa olivat ehjiä. Tästä pääteltiin, että vihollinen oli ohitettu ja että se oli jäänyt joukkueen taakse tulosuuntaan. Perttuli tuli siihen tulokseen, että jatkamalla Korolista päätien suuntaan eteenpäin osasto kohtaisi ennen pitkää omia joukkoja. Hän päätti lähteä samana päivänä klo 14 osastonsa kanssa liikkeelle. Oletus 14. Divisioonan liikkeistä osoittautui kuitenkin myöhemmin virheelliseksi, koska sen hyökkäys oli pysähtynyt Virran kapeikkoon.¹¹

Elokuvasa osasto oli tähän asti säästynyt kosketuksilta venäläisiin lukuun ottamatta alkumatkan evakkoja ja Korolista löydettyä haavoittunutta sotilasta. Ensimmäinen varsinainen kohtaaminen vihollisen kanssa tapahtui vasta noin 5 kilometriä Korolin jälkeen, kun pyöräjoukkueen eteneminen pysähtyi edessä olevan joen ja sillan luokse. Alikersantti Kärkkäinen, eli elokuvan Unto Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto), lähti ensimmäisenä ylittämään edessä olevaa siltaa noin 100 metriä muun joukon edellä tunnustelijat perässään. Aivan kuten elokuvassa, myös todellisuudessa vihollinen avasi tulen juuri, kun Kärkkäinen pääsi keskelle siltaa. Vihollinen ampui rajusti vain noin 50 metrin päässä vastarannalla olevasta metsästä. Keskellä tietä seisonut valmistautumaton ja suojaaton osasto maastoutui mahdollisimman nopeasti ja avasi välittömästi tulen vihollista vastaan. Nopea vastareaktio tehoi ja vihollinen lopetti tulituksen yhtä yllättäen kuin oli sen avannutkin.¹²

Osasto vetäytyi suojaan noin 100 metrin päähän aseet ja pyörät mukanaan, jonka jälkeen tappioiden suuruus tarkastettiin. Kaikkien ihmetykseksi todettiin, että vain Kärkkäinen puuttui eikä kukaan muu ollut loukkaantunut. Kärkimiesten kertoman mukaan Kärkkäinen oli seisonut sillalla, kun häneen oli osunut. Tämän jälkeen hän oli tippunut alas sillalta jokeen. Elokuvasa väijytystilanne ja Saarisen tippuminen sillalta alas veteen on dramatisoitu varsin näyttävästi. Elokuvasahan miehet nimenomaan näkevät Saarisen tippuvan veteen ja katsoja pääsee seuraamaan aivan läheltä, kun hän uppoaa joen pinnan alle. Samoin kuin elokuvassa häntä etsimään lähetettiin muutaman miehen suuruinen partio, joka ei kuitenkaan löytänyt alikersanttia.¹³

Osasto palasi takaisin Koroliin, josta lähetettiin viesti 14. Divisioonan esikunnalle. Viestiä viemään lähtevien miesten soutumatka ei ollut riskitön, koska Lieksajärven yli matkaa Repolaan oli noin 10 kilometriä eikä vihollisen sijainnista tuolla välillä ollut tarkkaa tietoa. Kun esikunta sai tiedon siitä, että Koroli oli suomalaisjoukkojen hallussa, lähetettiin välittömästi tieto tapahtuneesta JR 10 komentajalle eversti Tähtiselle. Käskyssä 14. Divisioonan esikunta komensi käyttämään viipymättä hyödyksi onnistunut eteneminen Koroliin, jonne käskettiin lähettää nopeasti kaikkia ylikuljetusmahdollisuuksia hyväksi käyttäen vähintään yksi jalkaväkipataljoona.¹⁴

Keskiyöllä vartiomies huomasi Korolissa sillan suunnasta tulevallla tiellä liikettä. Siellä laahusti pahasti haavoittunut alikersantti Kärkkäinen, joka oli pysytellyt tulitaistelun ajan sillan alla vedessä ja pitänyt kiinni sillan rakenteista. Kun tilanne rauhoittui, hän lähti varovaisesti liikkeelle. Hän oli pahasti haavoittunut jalkoihin, mutta hänen onnekseen luut olivat säilyneet ehjinä. Yhdeksän tuskallisen tunnin ajan Kärkkäinen raahautui tietä pitkin kohti Korolia. Totuus voi siis toisinaan olla tarua ihmeellisempää, ja myös elokuvassa alikersantti Saarinen pelastuu kuin ihmeen kaupalla.¹⁵

Virran kapeikon taistelu

Koroliin saapui aamuyöllä veneillä JR 52 I pataljoonan 2. komppania, joka oli lähetetty katkaisemaan päätie vihollisen takaa noin 20 kilometrin päässä Korolista. Elokuvasa luutnantti Perkolan osasto sai tiedon siitä, että 14. Divisioonan kärki oli pysähtynyt Virran kapeikkoon Lieksajärven pohjoispäässä. Näin aikaisemmat arvelut divisioonan sijainnista osoittautuivat vääriksi. Aivan kuten elokuvassa, myös Perttulin johtama osasto lähti liikkeelle Korolista illalla 11.7. ryhmittäytyen valmiiksi aseisiin aamuyön hyökkäystä varten.¹⁶

Virran pääntienaseman hyökkäys alkoi aamuyöllä 12.7. tasan klo 02.50 tykistötulella ja 40 minuutin kuluttua Perttulin komppanian suuruiseksi vahvistunut osasto hyökkäsi kohti Virran kapeikkoa. He etenivät harvassa ketjussa maantien suuntaisesti tien molemmilla puolilla metsässä edeten. Metsä oli syttynyt tykistön tulituksessa palamaan ja se oli sankan savun peitossa. Savu häytti paikoin näkyvyyttä, mutta toisaalta se antoi myös suojaa etenevälle osastolle. Vihollinen oli jossain osaston edessä, mutta sen varmasta sijainnista ei ollut tietoa. Tämä päti myös omiin joukkoihin, joten hyökkäys vihollisen selustaan sisälsi vaaran joutua taisteluun omia joukkoja vastaan. Osaston tarkoitus oli edetä pysähtymättä vihollisen selustan läpi omien puolelle. He yllättivät vihollisen, joka joutui kahden tulen välissä väistymään. Noin puolentoista kilometrin päässä Perttulin osasto liittyi suomalaiseen osastoon. Suomalaiset tunnistivat toisensa riittävän ajoissa ja miehet

pääsivät siirtymään hyökkäävien osastojen taakse.¹⁷

Elokuvassa eteneminen vihollisen selustassa kohti omia joukkoja on dramatisoitu varsin uhkarohkeaksi etenemiseksi vihollisrintaman lävitse. Lisäksi elokuvassa on käytetty pikakivääreitä, jotka tulivat käyttöön vasta sodan myöhemmässä vaiheessa. Elokuvan kuvauksellisuuden kannalta pikakiväärillä ampumisella saadaan toki lisää näyttävyyttä, vaikka todellisuudessa joukkueen miehillä ei vastaavia aseita tuolloin ollutkaan käytössään. Elokuvassa on kuitenkin saavutettu hienosti aidon tuntuinen tunnelma, kun metsä palaa täysissä liekeissä suomalaisjoukkueen edetessä uhkarohkeankin tuntuksella vimmalla kohti omia joukkoja, suoraan vihollisen ryhmituksen läpi. Hyökkäyksen voima korostuu elokuvassa myös sen vuoksi, että se on ainoa varsinainen taistelukohtaus koko Rukajärven tie – elokuvan aikana. Uskottavaksi hyökkäyksen tekee myös se, että osa suomalaisista sotilaista saa surmansa vihollisrintaman läpi tehdyn hurjan juoksun aikana. Todellisuudessa osasto pääsi kuitenkin ilman tappioita perille Virran kapeikkoon, joten elokuvan esittämällä rynnäköllä on varmasti ollut tarkoitus kuvata sodan mielettömyyttä, mutta myös samalla näyttää taistelutilanteen arvaamattomuus. Kaatuminen taistelussa saattoi tapahtua milloin vain.

Elokuvassa miehet pääsevät palaamaan Repolaan ilman Virran taisteluun osallistumista, mutta todellisuudessa Perttulin osasto komennettiin välittömästi mukaan etulinjan taisteluun I/JR 10 rinnalle. Miehet ehtivät kuitenkin tuskin osallistua koko taisteluun, kun annettiin käsky hyökkäyksen lopettamisesta. Perttulin miesten palatessa taistelun jälkeen takaisin Virran rannalle huomattiin, että osa miehistä ei ollut kestänyt painetta joutua suoraan etulinjaan, vaan väsyneet miehet olivat vetäytyneet Virran rantaan ja lähteneet uimaan sen yli. Tässä yhteydessä hukkui kaksi sotilasta.¹⁸ Näistä tapahtumista on varmaankin saatu idea elokuvan sotamies Tauno Snickerin (näyttelijä Kari Väänänen) dramaattiseen hukkumiskohtaukseen Virran kapeikossa. Tämä on jälleen yksi niistä elokuvassa nähdystä pienistä yksityiskohdista, jotka nivovat elokuvan fiktiivisen kertomuksen kiinni todellisiin kesän 1941 tapahtumiin.

Yhteenveto

Perttulin osaston matka alkoi 7.7.1941 Pankajärveltä, josta se jatkui yhtämittäisenä aina Virran kapeikon taisteluun 12.7. eli yhteensä kuusi päivää. Matkan rasittavuutta kuvaa se, että osasto eteni pyörillään Pankajärveltä noin 140 kilometriä, josta varsinaista tietä oli vain puolet matkasta. Loppuosa kuljettiin huonoja polkuja tai pitkospuita, joita pitkin pyöriä piti joko kantaa tai taluttaa. Lisärasitteen aiheutti ruokahuollon puuttuminen. Miehet saivat ruokaa heti matkan alussa 7.7. Kivivaaran rajanylityspaikassa, mutta muuten oli selvittävä omilla eväillä sekä ruoalla, jota löydettiin matkan varrelta olleista kylistä. Tilanne jatkui tällaisena seuraavat neljä vuorokautta, kunnes 11.7. Korolissa saatiin muonatäydennystä veneellä Lieksajärven poikki Repolasta. Nopea eteneminen Koroliin vähensi lepoaikat satunnaisesti muutaman tunnin levähdystaukoihin, joten kovan fyysisen ja psyykkisen rasituksen lisäksi miehiä on täytyntä painaa univaje. Vihollisen sijainnista ei ollut täyttä varmuutta, mutta palaneet sillat ja vastikään tyhjentyneet kylät kertoivat vihollisen olevan jatkuvasti erittäin lähellä.

Vaikka Kev. Os. 2 tiedusteluretki on vain yksi monista jatkosodan aikana tehdyistä samantyyppisistä retkistä vihollisen selustaan, sen merkitys korostuu ajankohdan vuoksi. Aivan jatkosodan alussa hyökkäävän 14.

Divisioonan tiedot vihollisen lukumäärästä ja sijainnista olivat puutteellisia. Tämän vuoksi joukkueen suorittama onnistunut tiedusteluretki ja saapuminen vihollisen selustan läpi Virran kapeikkoon antoi sekä paljon uutta tietoa 14. Divisioonan johdolle että uskallusta tehdä seuraavat strategiset siirrot. Kun divisioonan ylin johto oli saanut 10.7. tiedon, että Lieksajärven itäpuolella sijaitsevat erämaakylät Tuusenia, Tsolkki ja Koroli olivat suomalaisten joukkojen hallussa, se määräsi joukkoja suoraan Lieksajärven yli Koroliin ja osia JR 52:sta saapui 11.7. paikalle veneellä. Samoin joukkueen avaamaa reittiä Koroli – Virran kapeikko käytettiin myöhemmin koko JR 52 siirtämisessä rakentamaan mottia päätielle Omelian kylän takamaastoon.

Onnistuuko Rukajärven tie – elokuva tehtävässään, eli kuvaamaan uskottavasti heinäkuun 1941 tapahtumia? Nykyelokuvan keinoin ja rahaa säästämättä tehtävässä on onnistuttu varsin hyvin. Autenttisen tuntuisen maiseman rakentamisessa on nähty vaivaa. Elokuvan tekijät joutuivat etsimään soveltuvaa kuvausmaisemaa Suomen puolelta, koska vanhat itäkarjalaismaisemat ovat jo aikaa sitten tuhoutuneet. Kaunis ja rikkoutumaton erämaa kuvaa onnistuneesti maisemaa, jonka läpi suomalaisjoukkue oli 60 vuotta aikaisemmin matkannut. Hiljaisuus ja ympäröivän luonnon puhtaus kuvastavat hyvin ihmisten sisäistä maailmaa, joka pian tuli ympäröivän metsämaiseman tavoin taistelujen myötä muuttumaan. Koskematon ja jylhä karjalaismaisema kuvastaa hyvin sodan alkupäiviä, tilannetta, kun sota vielä ikään kuin antoi odottaa itseään.

Olli Saarelan ohjauksessa suomalainen sotaelokuva on saanut uusia ulottuvuuksia ja aineksia, jotka syväluotaavat ennennäkemättömällä tavalla suomalaisen sotilaan mielenmaisemaa. Verrattuna aikaisempiin suomalaisiin sotakuvauksiin Saarela on onnistunut tavoittamaan jotakin uutta, alkuperäiseltä ja aidolta tuntuva. Sota on ennen kaikkea yksittäisen ihmisen kokemus, joka jättää jälkensä koko loppuelämäksi. Koska Rukajärven tie pohjautuu kokonaan sotilaan muistoille sodan ensimmäisten viikkojen tapahtumista, kuvastaa se todella alleviivaten sitä todellisuutta, jonka sotilas joutuu jokaisena elinpäivänään sodan jälkeenkin muistoissaan kohtamaan.

Elokuvan mahdollistamin keinoin tämä yksilöllinen näkökulma saadaan aikaan mm. päiväkirjan ja Kaarinan kirjoittaman kirjeen avulla. Erittäin tehokas sisäisten mielentilojen kuvastaja on myös alikersanti Unto Saarisen ja korpraali Jussi Lukkarin roolien välinen vuoropuhelu, joka kuvastaa luutnantin mielessä tapahtuvaa hyvän ja pahan välistä kamppailua. Saarelan elokuvissa on usein paljon uskonnollista symboliikkaa, eikä Rukajärven tie tee tässä suhteessa poikkeusta. Elokuvan kuvamaailma sisältää vihjeitä uskonnosta mm. käytetyssä esineistössä, kuten ristikaulakoru tai ikonit, joiden sisältämä symboliikka on osaltaan luomassa elokuvan miljöötä ja sen omaleimaista tunnelmaa. Elokuva eteneekin hyvin hienovaraisin, jopa eleettömin siirroin eteenpäin ja musiikilla on suuri merkitys kulloisiakin tunnelmia ja tunnetiloja luotaessa. Tässä säveltäjä Tuomas Kantelisen säveltämässä musiikissa on sisäistä voimaa, joka toisaalta tukee ihmisten sisäisen maailman kuvausta ja toisaalta vahvistaa kauniiden ja avariain maisemien ilmaisuvoimaa.

Elokuvasta etsittiin sen ilmestymisen jälkeen todellisuudesta poikkeavia asioita, jollainen oli esimerkiksi osaston törmääminen evakkoihin. Alueella ei myöskään kohdattu partisaaneja. Nämä kohtaamiset ovat siis täysin elokuvantekijöiden mielikuvituksen tuotetta ja ovat mukana

luomassa dramatiikkaa tarinalle.¹⁹ On kuitenkin todennäköistä, että sodassa vastikään reservistä koottu Kev. Os. 2 teki heti sodan alussa vastaavanlaisia virheitä kuin elokuvassa on esitetty olleen. Esimerkiksi lehtikirjoituksissa ihmeteltiin luutnantin toimimista joukkueen tunnustelijana sillalla, jolla alikersantti on hetkeä aikaisemmin ammuttu. Luutnantti Perkolan uskalias sillalle meno lienee dramatisointia, tositilanteessa sellainen ei kuuluisi upseerin rooliin. Silta olisi aivan liian avoin paikka upseerille joukkueen kärkimiehenä toimimiseen. Elokuvan sillan ylitys kuvastaa kuitenkin aidosti sitä uhkarohkeutta, jota joukkueenjohtajalta tositilanteessa vaadittiin. Johtajan tuli omalla esimerkillään osoittaa rohkeutta, joka oli välttämätöntä herättämään luottamusta miesten keskuudessa. Kev. Os. 2 tehtävänä oli yksin tarkistaa noin 70 kilometriä leveä aukko rintamassa vihollisen selustassa eikä tunnustelijoiden tehtävä ollut millään muotoa helppo tai vaaraton. Oli siis tärkeää, että myös joukkueenjohtaja teki oman osuutensa tunnustelijoiden mukana, jotta joukkue kokisi tiedustelutehtävän yhteiseksi tehtäväksi.²⁰

Historiantutkimuksen silmin elokuva seuraa varsin uskollisesti oikean esikuvansa osasto Perttulin tiedusteluretken kulkua Lieksajärven ympäri heinäkuussa 1941. Arkistolähteiden ja elokuvan tapahtumia rinnakkain vertailemalla on mahdollista tarkastella eletyn todellisuuden ja fiktiivisen elokuvan välisiä eroja ja samankaltaisuuksia, joita kumpiakkin löytyy varsin paljon. Rukajärven tie -elokuva välittää myös hyvin hienovaraisesti sen kunnioituksen, jota tekijät niin edesmenneitä kuin elossakin olevia suomalaisia korpisotureita kohtaan tuntevat. Toisaalta elokuva kaikessa fiktiivisyydessäänkin herättää uudelleen henkiin kesän 1941 ja mahdollistaa sen, että myös sodan kokematon sukupolvi voi eläytyä jatkosodan tapahtumiin, kokea sodan aiheuttaman hermostuneisuuden, jännityksen ja kuolemanpelon sekä toisaalta sotilaiden rohkeuden selvitä eteen tulevista tilanteista.

Viitteet:

1. Suomen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto (SKS), Rukajärvi-aineisto, B5 s. 1–2, 4. (Takaisin tekstiin.)
2. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 4 ja 7. Hyökkäys tapahtui seuraavasti: 14. Divisioonaa aloitti hyökkäyksen noin 150 kilometriä leveänä rintamana Pielisjärven ja Kuhmon korkeudella. JR 10:n II pataljoona hyökkäsi Pielisjärven eteläosassa komentajanaan majuri Partinen. Pielisjärven keskiosasta Nurmijärvi – Kivivaaran tietä eteni JR 10 eversti Tähtisen johdolla. Kuhmon Saunajärvellä hyökkäsi JR 31, jonka takana eteni JR 52. Kuhmon pohjoispuolella eteni Kuhmon Rajakomppania kapteeni Jussi Kekkosen johtamana. Ks. myös SArk, T 4805: E / JR 10:n asiapapereita vuodelta 1941. 4. Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa: Pataljoonan käsky marssia varten 3.7.1941. (Takaisin tekstiin.)
3. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 9–11. Ks. myös Pentti Perttuli, "Erään urheen miehen tarina." *Kansa taisteli – miehet kertovat*. 29 (1985): 7, ss. 220–221 (Takaisin tekstiin.)
4. SArk, T 4805: E / JR 10:n asiapapereita vuodelta 1941. 4. Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksissa: JR 10:n hyökkäyskäsky 26.6.1941, s. 1–2 sekä puhelinsanoma 8.7.1941 (Takaisin tekstiin.)
5. Suomen elokuva-arkiston kirjasto, Rukajärven tie -elokuvan lehtileikekansio 1/4. Onni Palaste, *Savon Sanomat* 19.3.1999 (Takaisin tekstiin.)
6. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 13 (Takaisin tekstiin.)

7. SArk, T 4805, E / JR 10:n asiapapereita vuodelta 1941, 3. Ks. myös Tiedustelun tulokset, s. 2 (Takaisin tekstiin.)
8. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 14. (Takaisin tekstiin.)
9. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 14–15. Ks. myös Perttuli 1985, s. 222 (Takaisin tekstiin.)
10. Sama, s. 20, 16–17. (Takaisin tekstiin.)
11. Sama, B5, s. 17 (Takaisin tekstiin.)
12. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 18. Ks. myös Perttuli 1985, s. 223. (Takaisin tekstiin.)
13. Perttuli 1985, s. 224. Ks. myös SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 18. (Takaisin tekstiin.)
14. SArk, T4805 E / JR 10:n asiapapereita vuodelta 1941. Divisioonan esikunta 10.7.41. Osasto 2. DN 159 / III 12 / L. 385. sal. Ks. myös SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 19. (Takaisin tekstiin.)
15. Perttuli 1985, s. 224 (Takaisin tekstiin.)
16. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 19–20. Ks. myös SArk T4805: Divisioonan esikunta 10.7.1941. Osasto 2. DN 159/III 12/L. 385.sal (Takaisin tekstiin.)
17. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s. 20–21 (Takaisin tekstiin.)
18. SKS, Rukajärvi-aineisto, B5, s.21–23. Ks. myös SArk, T 4805, E / JR 10:n tiedustelukertomuksia vuodelta 1941, Kertomus Virran taistelusta 12.7.1941 (Takaisin tekstiin.)
19. Suomen elokuva-arkiston kirjasto, Rukajärven tie –elokuvan lehtileikekansio 2/4, Jarmo Riikonen, "Veteraanit katsoivat Rukajärven tie – elokuvan. Maailman ensi-ilta kirjoitti kipeät muistot". *Reserviläinen* 1/1.2.1999, s. 5. (Takaisin tekstiin.)
20. Suomen elokuva-arkiston kirjasto, Rukajärven tie –elokuvan lehtileikekansio 2/4, , Jukka Suviniemi, "Pahuksen hyvän Rukajärven tie –elokuvan virheistä". *Ruotuväki* 4/17.2.1999 (Takaisin tekstiin.)

Kirjoittaja Marja Vainio on TaM (taiteen maisteri) ja tekee aiheesta pro gradu -työtä Helsingin yliopiston historian laitoksessa.

ENNEN JÄNYT
Historian tietosanomat